

linna ja arhiivinduse õppetooli professorina ka arhiivinduse õpetamist Tartu Ülikoolis. Ülikooli kunstimuuseumi direktori Inge Kuke juhatusel jõuti veel vaadata Tartu Ülikooli peahoonet aulast kartserini.

Kolmanda päeva hommikul külastati Tallinna Linnaarhiivi, mida tutvustasid linnaarhivaar Urmas Oolup ja tema asetäitja Lea Kõiv. Seejärel siirduti läbi vanalinna Toompeale Stenbocki majja, kus riigisekretär Aino Lepik von Wirén tervitas Hiina arhivaare. Külalistel oli Riigikantseleis infosüsteemide ja asjaajamise osakonna juhataja Ülle Lauri ja nõunik Veiko Berendseni juhtimisel võimalus teha lähemalt tutvust meie e-valitsuse ja elektroonilise asjaajamisega. Riigiarhiivi direktor Marge Tiidus ja Tallinna linnaarhivaar Urmas Oolup andsid Hiina delegatsiooni auks lõuna restoranis "Peppersack", seejärel joodi lahkumiskohv Raekojas. Veel samal päeval siirdusid Hiina arhivaarid Vilniusesse, et saada ülevaade ka Leedu arhiivindusest.

Hiina kolleegide visiit Eestisse tõendas, et tänapäeva maailmas ei ole üksteisest nii kaugel olevaid riike, et ühised kokkupuutepunktid täiesti puuduksid. Mõlema maa arhiividest võib kindlasti leida teisele poolele huvipakkuvaid dokumente ja need alles ootavad põhjalikumat uurimist. Hiinas on möödunud sajandi esimesel poolel elanud hulgaliselt eestlasi, neist paljude saatus ei ole teada ja vajaks selgitamist. Seda on aga võimalik teha ainult koostöös Hiina arhivaaridega. Kindlasti vajaks lähemat vastastikust tutvustamist ka üksteise arhiivid. Olgu siinkohal öeldud, et Hiinas on ligikaudu miljon arhivaari ja 3600 arhiivi. Tsentraalseid arhiive on kolm: Vanem ajalooline arhiiv, kus hoitakse dokumente alates 8. sajandist kuni aastani 1911, uuem ajalooline arhiiv, kus on arhivaalid aastatest 1911–1949, ja kommunistliku parteri keskarhiiv, kus on uuemad dokumendid alates 1949. aastast. Hiinas ilmub kokku ligikaudu 60 arhiiviajakirja, sealhulgas 31 provintsis igas oma arhiiviajakiri. Lisaks antakse kaks korda nädalas 30 000 eksemplaris välja arhiivinduslikku ajalehte. Kas ei ole mõtlemapanevad arvud Eesti arhivaaride jaoks?

Peep Pillak

Eesti arhivaarid Berliinis

Eesti Arhivaaride Ühing on viimastel aastatel korraldanud õppereise naaberriikidesse, et tutvuda sealsete arhiivide ja muude vaatamisväärsustega. Nii käidi 1999. aastal Riias, 2000. aastal Peterburis ning 2001. aastal Vilniuses ja Kaunases. Nüüd viis 4.–10. juunini toimunud õppereis ligi poolsada arhivaari Ajaloo-, Filmi- ja Riigiarhiivist, Haridus- ja Kaitseministeeriumist, Riigikantseleist ja -kontrollist, Statistikaametist, Rahvusraamatukogust, Tallinna Linnaarhiivist ja Linnakantseleist, Harju, Pärnu, Viljandi ja Lääne-Virumaa Maa-arhiivist ning AS Kespri Arhiivist Berliini, et vaadata kuidas töötavad arhiivid selles Euroopa kõige tempokamalt arenevas suurlinnas. Saksa arhiivinduslik süda peaks ju hoopiski olema *Bundesarchiv* Koblenzis, miks otsustati siiski Berliini kasuks? Jah, Koblenzis on küll väga modernne Liiduarhiiv ja seal resideerib riigi kõrgeim arhiiviametnik – Liiduarhiivi president – kuid arhiivinduslik keskus on pärast kahe Saksamaa ühinemist üha rohkem kandunud Berliini, mis on ka loomulik, sest on ju Berliin ühinenud riigi pealinn. Väikelinnas Koblenzis oleksid arhiivinduslikud vaatamisväärsused piirdunud põhiliselt *Bundesarchiv*'iga, mis, tõsi küll, on ju iseenesest ülihuvi-
tav, kuid Berliinis võis iga arhivaar suurest hulgast väga erinevatest arhiividest valida mitu talle erija huvialaliselt kõige atraktiivsemat. Valiku tegemine oli keeruline, sest teatmik annab Berliini arhiivide arvuks 134.¹

Reis algas logistika eest hoolt kandma palgatud "Kadaka reiseide" üllatusega: plaanisetud laevasõidu asemel Tallinnast Rostocki ootas arhivaare ees tõeline kruiis. Saksamaale sõitu alustati hoopis vastassuunas – Helsingisse, et sealt bussiga Turusse sõites õhtusele Stockholmi laevale jõuda. Sellel kiirsõostul õnnestus siiski heita põgus pilk kuulsale Turu linnusele. Sõit Rootsi algas rootsi lauas "Silja" pakutavaid hõrgutisi maitstes – see

¹ Berliner Archive. Herausgegeben vom Landesarchiv Berlin und der Arbeitsgemeinschaft Berliner Archivare. Bearbeitet von Ulf Dohrmann, Eckart Henning, Hans-Friedrich Lockemann, Sabine Preuß, Jochen Reinecke, Regina Rousavy, Jörg Schmalfuß, Heike Schroll, Christiane Schuchard. Redaktion Sabine Preuß. 4., erweiterte Auflage, Berlin, 1992.

oli reisibüroo kompensatsioon arhivaaridele osaks saanud ja veel ees ootavate bussisõiduvintsutuste kergendamiseks. Varahommikusest Stockholmist taas teele asudes oli mahti vaid üheks peatuseks Rootsi pinnal – Vätterni järve ääres Brahehusis. Per Brahe poolt 1636. aastal ehitatud ja 1708. aastal põlenud lossi maalilistest varemetest avanev meeliulendav vaade ja mahedalt paitav järvetuul kosutasid tublisti bussisõidust roidunud reisilisi. Rootsi Helsingborgist, mis on Pärnu sõpruslinn, praamiga üle Öresundi väina Taani Helsingøri sõites võis Kronborgi lossi imetledes tulde hõigata sellele paigale maailmakuulsuse toonud suure Shakespear'e'i poolt prints Hamleti suhu pandud inimkonna kõige dramaatilisema küsimuse. Tee ääres pöörlevate Taani tuulemootorite saatel või ehk taganttõukelgi olime peagi jälle silmitsi väinaga, mille ületades jõudsime juba Saksamaa pinnale. Berliin võttis väsinud reisiseltskonna vastu täies tuledesäras. Neue Kantstraße pansionaadis "Messe" peavarju leidnuna võisid janused arhivaarid lõpuks nurgapealse *Kneipe's* "Trixi", mis südaõisest tunnist hoolimata veel lahti oli, mitme riigi maanteede tolmu oma kurgust kuulsa Berliini õllega alla loputada, et järgmisel varahommikul tõise arhiiviprogrammiga alustada.

Enne reisi Berliini arhiivide hulgast väljasõelutud kuuest olulisemast arhiivist tuli igapähele leida kolm kõige-kõige huvipakkuvat – pigem saada põhjalikum ülevaade väljavalitud arhiividest, kui neist suurel arvul lihtsalt läbi joosta.

Bundesarchiv'i (Liiduvarhiiv) kolm osakonda – Filmiarhiiv, osakond DDR (Deutsche Demokratische Republik) ja osakond R (Deutsches Reich 1867/71–1945) –, samuti sihtasutus *Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv* (SDV parteide ja massiorganisatsioonide arhiiv Liiduvarhiivis) asuvad Berliinis. Finckensteinallee endises sõjaväelinnakus võttis Eesti arhiivaare vastu *Bundesarchiv*'i osakonna R juhataja dr. Wilhelm Lenz, kes oli meie õppereisi Saksamaa-poolseks koordineerijaks. Wilhelm Lenz on sündinud 1939. aastal Riias ja tema isa – Wilhelm Lenz (*senior*) – oli tuntud baltisaksa ajaloolane. Poeg on jätkanud isa jälgedes ja oli muuseas ka Hamburgis Paul Johanseni õpilane. Balti Ajaloo Komisjoni juhatase liige dr. Lenz andis ülevaate arhiivikorraldusest Saksamaal ja seejärel rääkis lähemalt *Bundesarchiv*'ist ning selle kahest suuremast osakonnast R ja DDR. Oma silmaga sai näha hoidlaid, laboratooriumi, arhiivaaride tööruume ja uurimissaali. Meie külaskäigu puhul eksponeeriti huvitavamaid ja Eesti ajaloo seotud dokumente. Oli ka võimalus maitsta einet arhiivaaride kasiinos, mis oma nime saanud pärandina sealsamas varem tegutsenud ohvitseride kasiinolt.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Preisi Kultuuripärandi Salajane Riigiarhiiv) asub Berlin-Dahlemis. Selle direktor dr. Jürgen Kloosterhuis võttis vaevaks isiklikult Eesti arhiivaaridele endale alluvat asutust tutvustada. Meie külaskäigu puhul oli eksponeeritud päris hulgaliselt Eesti seotud dokumente. Neid tutvustas väga asjatundlikult arhiivi kaastöötaja, Balti Ajaloo Komisjoni liige ja Tallinna ajaloo tunnustatud spetsialist dr. Stefan Hartmann.

Brandenburgisches Landeshauptarchiv (Brandenburgi Maakonna Peaarhiiv) asub kuulsa Potsdam-Sanssouci lossikompleksi idatiiva *Orangerie's*. Arhiivi direktor dr. Klaus Neitmann tutvustas meile nii praegu kasutusel olevat hoidlat kui ka uut kaasaegset arhiivihoonet, mis kohe-kohe valmimas. Dr. Neitmann, samuti Balti Ajaloo Komisjoni liige, oli üritanud oma arhiivist otsida Eesti ajaloo seotud dokumente, kuid leida õnnestus ainult üks, kuid see-eest huvitav: dokument aastast 1509, mis tõendab, et ordumeister Wolter von Plettenberg on venelaste vastu võitlemiseks indulgentside müügist Saksamaal kogutud raha kätte saanud.

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Endise Saksa Demokraatliku Vabariigi Julgeolekuteenistuse Dokumentide Liiduvolinik) ehk siis *Stasi*-arhiiv asub Lichtenbergi linnaosas endises julgeolekuministeeriumi peakorteris. Mõneti analoogsena meile tuntud KGB arhiivile on see ülipõnev külastuspaik lähimeneviku huvilisele repressivrezžiimi toimimisega tutvumiseks.

Das Landesarchiv Berlin ei ole aga maakonnaarhiiv, nagu seda otseselt eesti keelde tõlkides võiks oletada, vaid tegelikult hoopiski linnaarhiiv, mille vanimad dokumendid pärinevad keskaegsest Berliinist ja uuemad tänapäevast. Lisaks tavapärasele dokumentidele on arhiivis ka kaardid, plaanid ja fotod. Arhiivi maht on praegu 30 riialkilomeetrit ja aastast lisandub keskeltläbi 700 riialmeetrit.

Das Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin (Preisi Kultuuripärandi Pildiarhiiv Berliinis) sisaldab ligikaudu 12 miljonit üksust väga erinevaid pildimaterjale, mis kujutavad inimkultuuri alates kõige varasematest aegadest kuni tänase päevani. Kogud on jagatud nelja põhigruppi: silmapaistvate isikute portreed, ajalugu, geograafia ja kultuur.

Lisaks saksa arhiivaare poolt professionaalselt ja kõrgetasemeliselt ettevalmistatud arhiiviprogrammile, mille eest eriline tänu dr. Wilhelm Lenzile ja teistele tema kolleegidele, oli muidugi suurepärane võimalus tutvuda Berliini ja ümbruskonna rohkete ajaloomälestiste, muuseumide ja muude vaatamisväärsustega.

Ühel õhtupoolikul oli grupp arhivaare palutud vastuvõtule Henning von Wistinghauseni juurde. Tuntud baltisaksa ajaloolane Henning von Wistinghausen, esimene Saksa suursaadik taasiseseisvunud Eestis, on nüüd pensionil, kuid jätkuvalt saadane uurija nii Tallinna kui ka Tartu arhiivides. Enesestmõistetavalt on ta Balti Ajaloo Komisjoni ja Baltisaksa Kultuuriseltsi Eestis liige. On sümbolse tähendusega, et isegi tema Berliini korteri aknast võib näha Eestit ja lehvimas sini-must-valget – üle *Landwehrkanal*¹ i paistab kiviviske kaugusel Eesti Berliini suursaatkond.

Eesti saatkond on kindlasti üks Berliini saramaid arhitektuurilisi ja ajaloolisi vaatamisväärsusi, seda vähemalt eestlaste jaoks. Pärast põhjalikku restaureerimist on hoone saanud nii väljastkui ka seestpoolt Eesti esindamiseks väärilise vormi. Eesti saatkonnaga oli võimalik tutvuda ajaloolasest saatkonna I sekretäri Arti Hilpuse juhatusel. Meie saatkonna renoveerimist alustati 2000. aasta augustis ja järgmise aasta suvel avati taas üks ajaloolises hoones, kus kõik vana sai võimalikult restaureeritud. Kaasaegsed möödapääsmatult vajalikud elemendid, nagu lift, tagavara-trepp, valgustus, mööbel jne., on kontrastiks vanale, kuid moodustab just sellisena nautimisväärt terviku.²

Berliini üks kõige emotsionaalsemaid vaatamisväärsusi on kindlasti Berliini müür, mis püsis 28 aastat. Berliini müüri tekitatud dramaatiline kontrast on tänu oma kontsentreeritusele väga selgesti tajutav, sest keset Euroopat see mitte ainult ei jaganud ühte riiki, linna ja rahvast kaheks täiesti erinevaks maailmaks, vaid poolitas lausa tänavad, majad, surnuaiad ja perekonnad. Tänapäevaks on 155 kilomeetri pikkusest müürist alles ainult mõni üksik jupp.

Berliinist lahkudes põigati veel läbi Spandau kindlusest, samuti jäi paar tundi hansa-, ülikooli- ja sadamalinna Rostocki vaatamisväärsustega tutvumiseks, kust laev tõi tublisti suurenenud kogemustepagasiga eesti arhivaarid tagasi Tallinnasse.

Peep Pillak

RAIMO POHJOLA – 60

Raimo Pohjola koos kolleegidega Tallinna sadamas 22.09.1989. Foto: P. Pillak.

Soomel arhiivinõunik Raimo Pohjola sündis septembrikuu 21. päeval 1942 Huitistes, kui Jätkusõda oli positsioonisõja faasis. Kuna Raimol ilmnenud nahahaigusele ei olnud sõja tõttu võimalik Soomest vajalikku meditsiinilist abi leida, siis kinnitati talle kaela ümber väikelapse numbrimärk ja ta viidi koos teiste sõjalastega lennukiga Rootsi. Naabermaal leiti abi nii haiguse vastu kui ka kasuvanemad, kes elasid kaugel põhjas Jämtlandis. Väikemees õppis uues kodus kiiresti ära rootsi keele ja unustas emakeele täiesti. Päevakangelane on hiljem arvanud, et jäänuks ta adopteeritud lapsena heade kasuvanemate koju – mida nad tõsiselt soovisid –, siis oleks tema elu kulgenud täiesti teises suunas. Tagasitulek Soome ja just Turusse tegi võimalikuks kooliskäimise ja seejärel ülikooli astumise, millest Rootsi tundra-maakonnas ei oleks võinud unistadagi.

Raimo Pohjola lõpetas Turu lütseumi ja astus ülikooli 1961. aasta kevadel. Kultuurihäll oli oma mõju avaldanud ja Raimo valis Turu soome ülikooli ajalooeaduskonna, kus õppis järgnevat kuus aastat ja kaitses 1967. aastal filosoofia kandidaadikraadi suurepärase tulemustega nii üld- kui ka Soome ajaloo. Juba õpingute ajal, ja seejärel pärast lõpetamist sai Pohjola ajalooeaduskonnas assistendi koha. Nii oli ta lektori ametis 1968. aasta kevadsemestril ja hiljemgi – sügisel 1970 ja kevadel 1971. Arvatavasti sellest ajast on pärit Raimo Pohjola selge ja pedagoogiliselt oivaline esinemis- ja loengupidamisstiil, millest arhiivisüsteemis on hiljem palju kasu olnud.

² Vt. Eesti Berliini suursaatkonna kohta lähemalt: Eero Medijainen. Saadiku saatus. Tallinn, 1997; Eesti Vabariigi Suursaatkond Berliinis / Die Botschaft der Republik Estland in Berlin. Tallinn, 2001.